

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»
Факультет адвокатури та антикорупційної діяльності
Кафедра організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури

АДВОКАТУРА: МИНУЛЕ, СУЧАСНІСТЬ ТА МАЙБУТНЄ

МАТЕРІАЛИ
XIV Міжнародної
науково-практичної конференції

*8 листопада 2024 року,
м. Одеса*

Одеса
«Юридична література»
2024

УДК 347.965(447)(063)
А288

Редакційна колегія:

завідувач кафедри організації судових, правоохоронних органів
та адвокатури **Н. М. Бакаєнова** (голова);
доцент **І. О. Кіслицина**;
доцент **М. О. Кравченко**;
доцент **А. В. Кубасенко**;
доцент **О. Г. Свіда**;
доцент **О. О. Храпенко**;
старший викладач **О. В. Курганський**
старший викладач **Л. П. Нестерчук**;

Рекомендовано до друку вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» (*протокол № 2 від 22 жовтня 2024 р.*)

Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє : матеріали XIV
А288 Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса,
8 листопада 2024 р.) / редкол.: Н. М. Бакаєнова (гол.), І. О. Кіс-
лицина, О. М. Кравченко [та ін.]. — Одеса : Юридична літерату-
ра, 2024. — 936 с.
ISBN 978—966—419—444—7

У збірнику містяться матеріали доповідей XIV Міжнародної науково-практичної конференції «Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє», яка відбулася 8 листопада 2024 р. у Національному університеті «Одеська юридична академія». Доповіді учасників присвячені актуальним питанням діяльності адвокатури і здійснення адвокатської діяльності в Україні, історії адвокатури, діяльності Національної асоціації адвокатів України, проблемам і перспективам розвитку адвокатського самоврядування, правилам адвокатської етики та юридичній відповідальності адвокатів, зарубіжному досвіду організації та діяльності адвокатури.

УДК 347.965(447)(063)

Відповідальність за зміст та достовірність поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, які рекомендували ці матеріали до друку.

ISBN 978—966—419—444—7

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2024

ЧИТАННЯ «ПИТАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ», ПРИСВЯЧЕНІ ПАМ'ЯТІ ВИДАТНОГО АДВОКАТА ЙОСИПА БРОНЗА

Бакайнова Н. М.

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія», адвокат, секретар
дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури
Одеської області, голова Комітету з адвокатської етики
Ради адвокатів Одеської області,
заслужений юрист України

ОДЯГ АДВОКАТА: ПРОФЕСІЙНІ ВИМОГИ

Адвокатська професія містить чимало вимог, зміст яких пов'язаний з функціональним призначенням адвокатури. Дотримання адвокатом встановлених вимог дозволяє забезпечити реалізацію завдань професійної діяльності, виконання покладених законом обов'язків.

Протягом багатьох років звертаючись до проблем адвокатської діяльності і організації адвокатури, я старанно обходила увагою питання зовнішнього вигляду адвоката. Так, в кандидатській дисертації, присвяченій етичним принципам діяльності адвоката-захисника, аналізуючи положення статті 13 Правил адвокатської етики в редакції 1999 року, відповідно до якої, адвокат був зобов'язаний «при здійсненні своєї професійної діяльності мати пристойний зовнішній вигляд» [1], я фактично оминула питання одягу адвоката, повернувши вектор дослідження до етикету, тобто не розглядаючи одяг окремо від манер, жестів, міміки, тону [2], зазначаючи, зокрема, що саме «внутрішні якості людини відіграють провідну роль у змісті його духовного обліку, але при цьому неможна нехтувати зовнішніми проявами цих якостей, формально ставитись до естетики поведінки, закладеної в правилах етикету» [3, 108].

На той час в юридичній літературі іноді висловлювались окремі рекомендації щодо типу одягу та його кольору, але висловлені думки не переконували у тому, що професійні етичні вимоги у цьому питанні можуть бути зведені до формулювань, в якого кольору костюмі краще виступати в суді. Тим більш, що подібна тема для наукових роздумів здавалась недостатньо серйозною, зважаючи на те, скільки складних і більш важливих проблем в адвокатурі. Я виходила з того, і, до речі, стою на своєму, що головне у захисті прав клієнта — це компетент-

ність, старанність, відповідальність, професійні навички, а одяг та зачіска захисника не можуть бути визнані такими само значущими, як повнота, якість та своєчасність наданої адвокатом допомоги.

Втім, кожен з нас має переосмислювати свої погляди та виходити за межі своїх уявлень. Йосип Львович Бронз багато уваги приділяв зовнішньому вигляду адвоката. «Покращення морального стану адвокатури слід починати з зовнішнього вигляду адвоката, що само по собі дисциплінує адвоката та відрізняє його від інших громадян, які знаходяться в судових установах та інших громадських місцях» [4]. Слід зазначити, що і сам він був взірцем елегантності та бездоганних манер. Шануючи його пам'ять, з великою повагою ставлячись до його розуміння адвокатури та того, що є важливим для адвоката, а таких питань він виокремлював немало, дозвольте сьогодні привернути вашу увагу саме до професійних вимог щодо, на перший погляд, прозаїчного питання — одягу адвоката.

У 2012 році був прийнятий новий Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [5], який передбачив створення Національної асоціації адвокатів України, широкий перелік гарантій адвокатської діяльності, запровадження інших новацій, проте, так само, як і Закон України «Про адвокатуру» 1992 року [6], він не визначив вимоги щодо офіційного одягу адвокатів.

Правила адвокатської етики від 17.11.2012 року, нова редакція яких була обумовлена прийняттям Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», у пункті 5 статті 12 містили нове, чітке, але знов-таки стисле положення, що «при здійсненні професійної діяльності адвокат зобов'язаний дотримуватись загальноприйнятих норм ділового етикету, в тому числі щодо зовнішнього вигляду» [7]. На мій погляд, таке формулювання було більш конкретним та коректним, виходячи з того, що воно не містило суб'єктивного за змістом терміну «пристойний», адже межі пристойності варіюються, залежно від виховання, культурного рівня і т. д.

У 2012 році з'явився проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо адвокатської мантії» № 1115 від 18.12.2012 р., яким було запропоновано закріплення в законодавстві — Кримінальному процесуальному кодексі України та Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», *обов'язку* адвоката під час участі у судовому засіданні бути одягнутим у спеціальне вбрання — адвокатську мантію, зразок і опис якої затверджується Радою адвокатів України. У пояснювальній записці до законопроекту вказувалось: «Зважаючи на відсутність в українському законодавстві регулювання щодо офіційної форми та одягу адвокатів, які беруть участь у судових процесах, на практиці зовнішній вигляд деяких адвокатів при здійсненні ними адвокатської діяльності ви-

кликає серйозні зауваження. В судах України, на жаль, можна спостерігати адвокатів в потертих джинсах, розтягнутому светрі, шортах, шльопанцях, без носків; або у міні-юбках, в туфлях на занадто високих підборах з яскравим розфарбуванням обличчя тощо. Неохайність деяких адвокатів дискредитує почесну професію, знижує довіру до правосуддя та судового процесу в Україні» [8].

З часом у 2013 році Верховною Радою України було одержано нову редакцію зазначеного законопроекту на заміну раніше поданого — «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (щодо адвокатської мантиї). В доопрацьованому варіанті передбачалось, що бути одягнутим у спеціальне вбрання — адвокатську мантию є *правом* адвоката, а зміни стосувались виключно профільного закону [9].

У Висновку на законопроект Комітету з питань верховенства права та правосуддя, який на той час очолював Сергій Васильович Ківалов, зазначалось, що «Національна асоціація адвокатів України підтримує запропоновані зміни, але Міністерство юстиції України, Верховний Суд України, експерти Інституту законодавства Верховної Ради України вважають, що законопроект містить юридично необґрунтовані пропозиції, запропоновані механізми законодавчого визначення способів досягнення задекларованих напрямів не забезпечуватимуть досягнення очікуваних автором результатів [10]. Профільний комітет, що заслуговує на увагу, вирішив рекомендувати Верховній Раді України за результатами розгляду у першому читанні проект Закону прийняти за основу.

У 2014 було опубліковано мою статтю на підтримку пропозиції за провадження мантиї як професійного одягу адвоката з аргументацією, що це сприятиме підвищенню авторитету професії адвоката. Зокрема, було сформульовано, що адвокатська мантия є атрибутом здійснення адвокатської діяльності, який застосовується для окреслення значення статусу адвоката та виконання ним процесуальної функції у суді [11, с.119].

Втім, у тому ж 2014 році законопроект про адвокатську мантию було відкликано через відсутність його підтримки більшістю правничої спільноти.

Так, Верховний Суд України висловив позицію, що надання адвокату права бути одягнутим у спеціальне вбрання під час судового засідання не може сприяти досягненню мети законопроекту щодо підвищення професіоналізму адвоката, моральному захисту як захисника у кримінальному процесі, а також не забезпечить додаткових гарантій рівноправного статусу адвоката в судовому процесі. Інші контраргументи проти положень законопроекту, які лунали в публікаціях та інтерв'ю, насамперед, з адвокатами, зводились до відсутності спеці-

альних приміщень у судах, де вони могли б переодягатись, неохайного зовнішнього вигляду у пом'ятій мантиї як результат її носіння з собою, думки про мантию як про анахронізм [12].

Тут цікаво згадати аналогічну ситуацію з лікарями (адже і лікарі, і адвокати надають допомогу, хоча й різного роду), які не так, щоби дуже були задоволені своїми білими халатами. «Дослідження, проведене в лондонській лікарні Royal Free Hospital, показало, що більшість пацієнтів віддають перевагу лікарям у білих халатах, але при цьому самі лікарі не хочуть їх носити. У ході опитування 276 пацієнтів та 86 лікарів з'ясувалося, що популярність білих халатів приблизно вдвічі вища серед пацієнтів, ніж серед медичного персоналу. Головний аргумент пацієнтів «за»: білі халати допомагають здалеку побачити лікаря. Головний аргумент англійських лікарів «проти»: халат часто стає переносником інфекцій. Опитування лікарів показало, що лише один із восьми лікарів вважає, що білий халат потрібно носити обов'язково. Шість із десяти вважають, що, крім того, у білих халатах жарко та незручно» [13].

Наступним кроком у спробі запровадження професійного одягу адвоката в судах були положення резонансного проекту закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 9055 від 06.09.2018 року, який передбачав статтю 18 «Символіка адвокатури України». У частині другій запропонованої норми зазначалось, що адвокат при розгляді справ у судах може здійснювати свою професійну діяльність в мантиї та з нагрудним знаком, а зразок мантиї та нагрудного знака затверджується Радою адвокатів України [14]. Однак ці пропозиції згодом «канули в Лету», у зв'язку з різкою критикою не те, щоби саме цього положення, а законопроекту в цілому.

Отже, станом на теперішній час адвокати в Україні не мають законодавчо визначеного, відмінного від інших професій одягу.

Фактично, єдина професійна вимога, на яку ми змушені спиратися під час обговорення питання професійного одягу адвоката, його зовнішнього вигляду — це стаття 12 чинних Правил адвокатської етики від 09.06.2017 р., наказує адвокату «при здійсненні професійної діяльності дотримуватись загальноприйнятих норм ділового етикету, в тому числі щодо зовнішнього вигляду» [15]. Проте, чи достатньо окресленого нормою Правил масштабу регулювання, враховуючи функціональне призначення адвокатури? Спробуємо розібратись.

Термін «етикет» виник у Франції у XVII столітті та походить від старо-французького *estiquer* — «прикріплювати» (під час прийомів у короля Людовіка XIV гості одержали картки (*étiquettes* — *фр.* етикетки) зі зводом правил поведінки, що допомагало їм правильно поводити себе у певних церемоніях). У наші дні під етикетом, як правило, розуміється сукупність правил, традицій та умовностей, яких дотримуються у суспільстві [16].

Отже, якщо ми розуміємо під етикетом порядок дій, сукупність правил і норм, які регламентують зовнішню культуру людських відносин, то, на мій погляд, діловий етикет, посилаючись на норми якого містяться у статті 12 Правил адвокатської етики, надає можливість оцінити з точки зору пануючих у суспільстві поглядів, що добре, а що погано саме для ділових стосунків. Діловий етикет визначає, таким чином, й відповідність зовнішнього вигляду суб'єктів ділових відносин певній обстановці, в якій вирішується та чи інша справа.

В адвокатській спільноті є прихильники запровадження носіння мантий, є ті, кому до душі діловий костюм, а також є колеги, які взагалі вважають відсутність будь-яких приписів щодо одягу та обов'язкових атрибутів проявом свободи у здійсненні адвокатської діяльності.

Для формування іміджу ділової людини надається багато рекомендацій. Слід зазначити, що окремі з них, зокрема, ті, що стосуються ділового зовнішнього вигляду, є іноді несподіваними, особливо, коли вказують на те, що бути модним та нарядним не є шляхом до успіху.

Так, Джон Т. Моллой ще у 1975 році у відомій праці «Костюм успіху» [17] звернув увагу на той факт, що найуспішніші ділові люди обирають немодний одяг — нейтральні ділові костюми, стримані за фасоном і кольором спідниці і сукні. Сприймавши переконливі доводи відомого дослідника, дизайнери та виробники одягу і сьогодні продовжують заробляти на виготовленні ділового одягу — такого, що модники вважають категорично немодним та нудним. Зазначене вказує, що успіх в справі у більшості випадків вимагає певної нейтральності в одязі, що дозволяє фокусувати увагу на справі та на функції, яку виконує особа, але не на її одязі.

Слід визнати, що проблемні питання зовнішнього вигляду адвоката не є найбільш обговорюваними, адже адвокатура стикається з чисельними викликами. Водночас, правда й те, що питання щодо одягу виникають доволі систематично.

Незважаючи на те, що у вимоги до зовнішнього вигляду адвокатів в судах є досить вільними, але, за неписаними правилами, у судові засідання прийнято не з'являтися в шортах, майках, у головному уборі, в прозорому одязі, у короткій спідниці або у сукні з надмірно глибоким декольте, в одязі з малюнками, і т. д. Втім, як показує практика, не всі адвокати можуть похвалитися дисциплінованістю у дотриманні ділового етикету, тому часом їх можна зустріти в судах у вигляді, який складно вважати діловим.

Порушення вимог дотримання ділового етикету у частині зовнішнього вигляду під час участі у судовому засіданні іноді сприймається суддями як неповага до суду.

Як приклад з практики, цього літа суддя Приморського районного суду м. Одеси, Україна, висловлював невдоволення зовнішнім вигля-

дом нашого колеги, який з'явився у судові засідання по кримінальній справі у сонцезахисних окулярах, футболці, шортах та шльопанцях. Адвокат наполягав, що це не шорти, а бриджі, оскільки вони все ж таки закривають коліна. Втім суддя сприйняв такий одяг адвоката не діловим, в нього було враження, що адвокат прибув з пляжу, висловив думку, що одяг адвоката є таким, що не відповідає ролі адвоката в суді.

В аналогічній ситуації у США суддя Етта Маллін з Окружного суду Далласа, штат Техас, за появу адвоката у шортах видалила його із зали судового засідання та заборонила з'являтися на слуханнях. Адвокат заявив відвід судді, а носіння шортів пояснив практичною необхідністю — після операції на коліні, яку він переніс за два тижні до слухань, носити штани йому було проблематично [18].

Реагуючи на одяг адвокати, яка з'явилася в судові засідання в нарядній блузі й штанах для тренувань, окружний суддя Резерфорду, штат Теннессі, США, Ройс Тейлор, підготував повідомлення, яке нагадує жінкам-адвокатам, що вони не мають права з'являться у відвертому одязі в суді, оскільки їхній «вигляд є відображенням специфіки професії в цілому» [19].

Зазначені розбіжності у поглядах на належний вигляд адвоката змушують повертатися до обговорення єдиних стандартів в цій сфері, можливості запровадження офіційної форми одягу для адвокатів, принаймні під час адвокатської діяльності в судах.

Історія одягу з найдавніших часів і донині відображає історію людства. Протягом століть одяг виконує не лише утилітарну та естетичну, але й символічну функцію, адже є способом позначення певного статусу або належності до певної професії. Особливого символізму і психологічної значущості професійний одяг набуває під час виконання найважливіших видів професійної діяльності — білий халат лікаря, форма правоохоронців, мантия судді.

Класичним уніфікованим одягом адвокатів в історії адвокатури багатьох країн залишається адвокатська мантия, використання якої має глибоке історичне коріння. У європейських країнах, де адвокатура вдяглася в мантиї ще в 13–14 століттях, переважно продовжують зберігати цю традицію, підкреслюючи таким чином приналежність адвокатури до системи правосуддя.

В Україні історія та традиції переважно не пов'язані з носінням мантиї. Коли у 1864 р., внаслідок судової реформи було створено стан присяжних повірених, запровадження мантиї для адвокатів не передбачалось. Від присяжних повірених вимагалось на громадських засіданнях бути у чорних фраках, маючи на петлиці символ їх звання.

Водночас на окремих українських землях такий досвід все ж таки можна констатувати: наприклад, на Буковині, яка знаходилась пев-

ний час у складі Румунії, передбачалось обов'язкове носіння адвокатами адвокатської мантиї, зокрема, за Законом про адвокатуру 1931 р.

За часи радянської влади, питання наявності форменого одягу взагалі втратило свою актуальність. Соціалістична етика встановлювала загальні вимоги ділового стилю для всіх радянських людей, як службовців, так і адвокатів.

Отже, можна зазначити, що доцільність запровадження та використання мантиї адвоката в Україні була поставлена під сумнів, насамперед, тому, що носіння мантиї не було обумовлено історично. Сучасний ритм життя та значний перелік видів адвокатської діяльності, який не пов'язаний з участю у судових процесах, є факторами, які не сприяли запровадженню мантиї.

Якщо звернутись до зарубіжного досвіду, то одразу згадується Франція, яка відома багатою історією адвокатури, видатними персоналіями адвокатів, збереженими традиціями.

Традиція професійного одягу адвоката у Франції сягає 13 століть. У ці часи справедливість вважалася божественним правом, і мантия адвоката походить від одягу священнослужителів. Адвокати, як і представники духовенства, носили сутану. 33 обов'язкові гудзики на мантиї і сьогодні нагадують про цю спадщину, символізуючи вік Христа на момент його смерті. У той час мантия мала чорний капюшон, який пізніше прикрасили білим хутром горностая. Цей церковний образ був залишений і під час Французької революції, але капюшон трансформувався в епітог — елемент мантиї, який, подібно шарфу, носять на лівому плечі, над мантиєю. Правда, епітог паризьких адвокатів називають «вдовою», тому, що він без білого хутра. Є кілька легенд про причини відсутності хутра, основний зміст яких — непокора паризьких адвокатів владі [20].

З 1810 року мантия французьких адвокатів не змінилась: вона чорного кольору, з довгими рукавами, має не менше 200 складок, містить шлейф, який складається всередину, щоб показати, що, незважаючи на свою гідність, адвокати самі не вершають справедливості, а є лише помічниками правосуддя. З міркувань практичності довжина сукні вже декілька століть зупиняється на середині ікри. Мантия має дві кишені, включаючи прорив, який раніше надавав прямий доступ до гаманця — для того, щоби клієнт непомітно вшанував свого адвоката оплатою. До мантиї також одягають білий клапан, який має назву «нагрудник».

Однак, відповідно до статті 3 Закону від 31 грудня 1971 року, французькі адвокати зобов'язані носити мантию лише під час виконання своїх функцій в судах, тобто адвокат в мантиї саме під час слухання справи, що дозволяє швидко визначити його роль в залі судового засідання.

Варто зазначити, що французькі колеги дуже прив'язані до свого професійного вбрання. Як говорить традиція, в житті адвоката точно

буде щонайменш 3 мантиї: «адвокат приймає присягу в першій, заробляє собі на життя в другій, а помирає в третій». Щоб обійти це дещо марновірну прикмету, деякі адвокати, в яких є необхідність купувати третю мантию, водночас купують і четверту.

Французькі адвокати зазначають, що пошиття адвокатської мантиї — це ціле мистецтво, яке потребує щонайменш півтора дня роботи та п'яти метрів якісної тканини. Кожна сукня шиться на замовлення, що відображає не лише професійний статус юриста, але й його особистість та індивідуальні вподобання. Наприклад, адвокати вправі віддати перевагу легким, дихаючим тканинам, або, віддаючи данину поваги своїм наставникам, інтегрують елементи мантиї наставника в підкладку своєї, створюючи відчутний зв'язок поколінь.

Мантия адвоката перетворилася на символ, а це набагато більше, ніж просто професійний одяг. Яскравими прикладами цього є продаж на аукціоні сукні Франсуа Міттерана (який за освітою був адвокатом, хоча й присвятив своє життя політичній сфері) за 8000 євро, що демонструє історичну та символічну цінність цього одягу. Такі відомі юристи, як Ерік Дюпон-Моретті (адвокат у кримінальних справах, який відомий рекордною кількістю виправдувальних вироків, що принесло йому прізвисько «Виправдувальний»; з 2020 року міністр юстиції Франції, був призначений президентом Франції Еммануелем Макроном), закликали молодих колег носити мантиї своїх наставників, наголошуючи на символічності та професійній спадщині, яку ці мантиї представляють [21].

Таким чином, мантия адвоката в певних країнах, де її значення зберігається, — потужний символ історії, який звертає до традицій та етики адвокатської професії. Кожна деталь, від гудзиків до довжини сукні, розповідає історію та відображає соціальні та політичні зміни протягом століть. Отже, одягаючи мантиї, адвокати нібито приєднуються до поколінь представників своєї професії, продовжуючи підтримувати її авторитет.

Водночас, заради справедливості, слід визнати, що і при запровадженні вимоги носіння мантиї можуть виникати поодинокі проблеми щодо зовнішнього вигляду адвоката.

Так, в 2013 році у Румунії адвокат Каталін Данку був оштрафований суддею Іоану Адріану Читою на суму еквівалентну 1000 € за те, що він з'явився до зали суду в джинсах і синіх кросівках, які виглядали з-під адвокатської мантиї. Каталін Данку був захисником у резонансній справі про крадіжку творів мистецтва, яка привернула увагу громадськості — підсудні, п'ятеро громадян Румунії, винесли з Роттердамської галереї сім картин, серед яких були роботи Пікассо, Матісса та Моне. У такій справі жодні виправдання адвоката не могли компенсувати враження, зроблене на суддю синіми кро-

сівками з трьома білими смужками, — адвокату довелося сплатити штраф [22].

Є прислів'я, що одяг (ряса, сутана) не робить монаха: тож мантия або діловий одяг чи роблять адвоката?

У 2012 р. американські професори Хаджо Адам та Адам Д. Галінські запропонували термін *enclothed cognition* (у дослівному перекладі — «одягнені здібності»). Суть переданого даним терміном явища у тому, що, надягаючи певний одяг, ми починаємо почуватися по-особливому — залежно від вибору вбрання. Науковці продемонстрували вплив одягу в трьох експериментах у 2012 році, в яких використовували білі лабораторні халати, показавши, що одяг впливає на психологічні процеси власника через активацію абстрактних понять через його символічне значення [23].

Отже, незважаючи на те, що одяг не може замінити знання та професійні навички, проведені дослідження дозволяють стверджувати, що одяг впливає на сприйняття людини іншими і на самовідчуття самої людини, зосереджуючи її увагу на виконанні певної функції.

На мій погляд, зовнішній вигляд адвоката в суді має відповідати духу, ідеям правосуддя. Незалежно від того, який шлях обере адвокатура України у майбутньому у встановленні вимог до одягу адвоката, ці вимоги мають бути підвищені, регламентовані більш детально, ніж це передбачено статтею 12 Правил адвокатської етики, адже професійні вимоги до зовнішнього вигляду адвокатів — це про завдання і функції адвокатури, про її роль у системі правосуддя, про ціннісні орієнтири, які символізує одяг.

Список використаної літератури

1. Правила адвокатської етики: схвалено Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 01.10.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001699-99#Text>
2. Таварткіладзе Н. М. Етичні основи діяльності адвоката-захисника: автореф. дис.... канд. юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2003. 215 с.
3. Бакаянова Н. М. Етичні принципи адвокатури в Україні: Монографія. Одеса: Юридична література, 2005. 152 с.
4. Бронз Й. Л. Морально-етичний вигляд адвоката. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/education-materials/moralno-etichnij-vigljad-advokata.pdf>
5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
6. Про адвокатуру: Закон України від 19.12.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2887-12#Text>
7. Правила адвокатської етики: затверджені рішенням Установчого з'їзду адвокатів України від 17.11.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003418-12#Text>

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо адвокатської мантії : Проект Закону України від 18.12.2012 № 1115. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/jg0uz00a?an=3>
9. Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (щодо адвокатської мантії) : Проект Закону від 16.07.2013 р. № 1115. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/jg0uz00b?an=3&ed=2013_07_16
10. Висновок Комітету з питань верховенства права та правосуддя Верховної ради України від 20.11.2013 р. до проекту Закону України № 1115. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/xg0uz00q?an=2&ed=2013_11_20
11. Бакаянова Н. М. Адвокатська мантія в контексті законодавчого регулювання професійних прав адвоката. *Юридичний вісник. № 2. 2014.* С. 116–119.
12. Зогуля Н. Мантії для адвокатів та прокурорів: недоречний церемоніал чи необхідний елемент судового процесу. *Українське право.* 04.12.2017 р. URL: https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/mantii-dlya-advokativ-ta-prokuroriv-nedorechniy-tseremonial-chi-neobkhidniy-element-sudovogo-protses/?month=9&year=2024
13. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Проект Закону від 06.09.2018 № 9055. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64557
14. Литвак А. И. История медицинского халата в изображениях. *Новини медицини та фармації.* № 2 (526). 2015. С. 24. URL: <http://www.mif-ua.com/archive/article/40283>
15. Правила адвокатської етики: рішення Звітно-виборного з'їзду адвокатів України від 09.06.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#n4>
16. Рябець Л. В., Єрмоленко С. Я. Етикет. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.][^]; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL: <https://esu.com.ua/article-18042>
17. Molloy, John T. Dress for success. *P. H. Wyden*, 1975. 245 p.
18. Dallas lawyer says he was kicked out of court over shorts. *FOX 4 Dallas-Fort Worth, April 14, 2014.* URL: <http://www.myfoxdfw.com/story/25245617/dallas-lawyer-recovering-from-surgery-kicked-out-of-court-for-wearing-shorts>
19. В американському штаті жінкам-адвокатам заборонять з'являтися в залі суду у відвертому вбранні. *Закон і бізнес. Випуск № 25 (1115).* 22.06–28.06.2013 р. URL: <https://zib.com.ua/ua/issue/381/>
20. Grisier, J. La robe de l'avocat : son origine, son aspect, sa symbolique. 21.04.2021. URL: <https://grisier-avocat.fr/archives/507>
21. Pourquoi les avocats portent-ils la robe? *Trouvez-Avocats.* URL: <https://www.trouver-avocats.fr/actualites/pourquoi-les-avocats-portent-ils-la-robe/>
22. Un avocat roumain condamné... pour sa tenue. *CNEWS.* 12.09.2013. URL: <https://www.cnews.fr/insolite/2013-09-12/un-avocat-roumain-condamne-pour-sa-tenue-552287>
23. Adam, Hajo; Galinsky, Adam D. (2012). «Encllothed cognition». *Journal of Experimental Social Psychology.* 48(4): 918–925. doi:10.1016/j.jesp.2012.02.008. ISSN 0022–1031.

ЗМІСТ

Ківалов С. В. Вітальне слово президента Національного університету «Одеська юридична академія» 3

Ізовітова Л. П. Вітальне слово голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України 5

ЧИТАННЯ «ПИТАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ», ПРИСВЯЧЕНІ ПАМ'ЯТІ ВИДАТНОГО АДВОКАТА ЙОСИПА БРОНЗА

Бакаєнова Н. М.
Одяг адвоката: професійні вимоги 8

Лічман Л. Г.
Етичні стандарти поведінки адвоката під час здійснення професійних обов'язків у суді 18

Соколицька К. М.
Юридична етика — минуле і сьогодення 22

Хотинська-Нор О. З.
Етика взаємовідносин адвоката з судом і наслідки її порушення 26

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАВДАНЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ АДВОКАТІВ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Городовенко В. В.
Практика європейських конституційних судів щодо обов'язковості членства в національних асоціаціях адвокатів 30

Джабурія О. О.
Адвокатура Одеської області в умовах воєнного стану за показниками 2024 року 38

Вільчик Т. Б.
Роль адвокатських корпорацій у протистоянні авторитарним режимам, зміцненні демократії та верховенства права 44

Москвич Л. М.
Право адвокатів на свободу асоціацій 50